
ОБЩ ОБЗОР НА ФИРМЕНАТА ЗАДЪЛЖНЯЛОСТ ЗА ПЕРИОДА 2005 ГОДИНА - 2012 ГОДИНА

ДЕСИСЛАВА П. ГЕОРГИЕВА

GENERAL OVERVIEW OF COMPANY INDEBTEDNESS FOR THE PERIOD 2005 YEAR - 2012 YEAR

DEISLAVA P. GEORGIEVA

***ABSTRACT:** This report aims to present and analyze information on the obligations of the enterprises in the non-financial sector for the period 2005 year - 2012 year. It builds on the foundation of the research and conclusions in the reports of the Bulgarian Industrial Association.*

***KEYWORDS:** corporate obligations, obligations to suppliers, financial institutions, related parties (or connected corporations), staff (or personnel), insurer's and tax liabilities.*

Като страна, членка на ЕС, България следва да покрива определени икономически и политически критерии. Основен критерий е съществуването на функциониращо пазарно стопанство. Икономическия растеж е свързан с наличието на определени фактори и условия, т.е. измерването и оценката му са свързани с редица други величини и процеси в икономиката. Основни фактори, обуславящи икономическото развитие и растеж в България са:

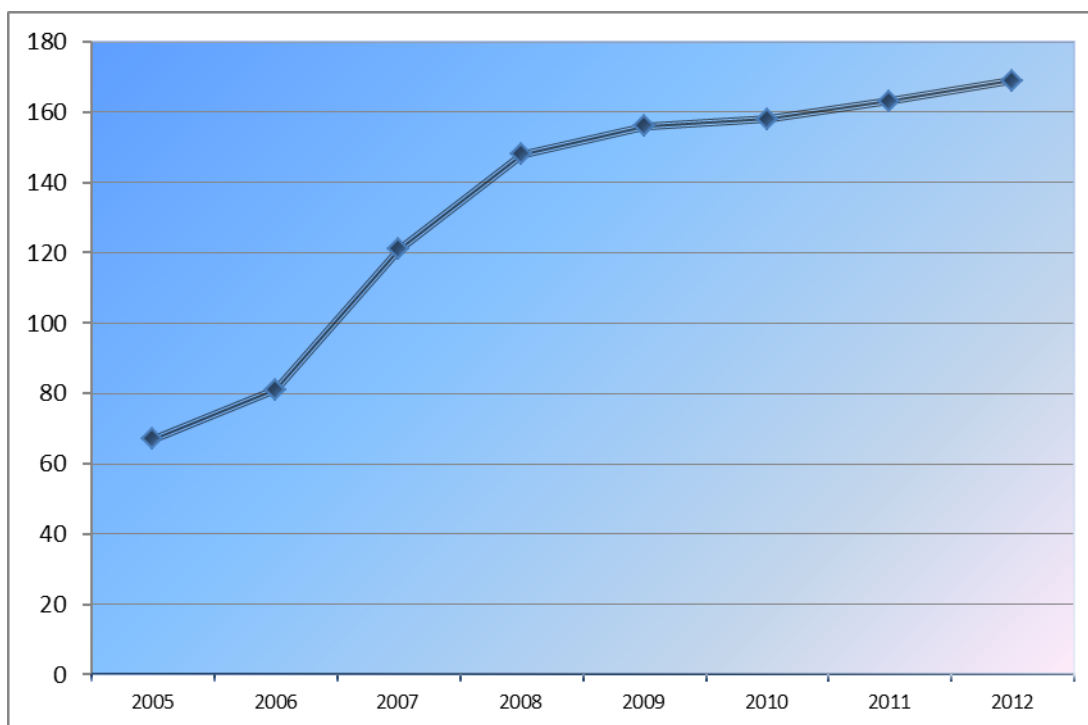
- макроикономическа стабилност, включително адекватна ценова стабилност;
- устойчиви държавни финанси и външни сметки.

Макроикономическата стабилност има първостепенно значение за правилното функциониране на пазарното стопанство, защото осигурява предпоставките за растеж – предсказуемост на икономическата среда, по-дългосрочна перспектива за плановете на стопанските субекти, привлекателна национална среда за преки чуждестранни инвестиции и т.н. Освен това тя служи като основа на политическата стабилност, която също е фактор за функционирането на икономиката. През годините на прехода финансовото състояние на предприятията непрекъснато се влошава. Рязко намаляват рентабилността и ефективността на производството, увеличават се задълженията на предприятията и голяма част от тях вече са напълно декапитализирани. Забавената и неефективна приватизация, както и неблагоприятната бизнес среда, доведоха до ниска инвестиционна активност, отсъствие на стратегически чуждестранни инвеститори, загуба на традиционни пазари и ниска конкурентноспособност. В несигурната и влошаваща се икономическа среда много предприятия прекратиха дейността си или работят с малка част от капацитета си. Това влияе отрицателно и на темповете на икономически растеж на страната.

Настоящият доклад има за цел да представи и анализира информацията за задължения на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката за периода 2005 година - 2012 година, като в основата си стъпва на проучвания и направени изводи в доклади на Българската стопанска камара.

Изпреварващият растеж на задълженията показва, че икономиката във все по-голяма степен се развива в условия на непрекъснато нарушение на договорната дисциплина между

предприятията и другите субекти, участващи в производения процес. Тази неблагоприятна тенденция затруднява производствената дейност и растежа на БВП. Според доклади на Българска стопанска камара [1],[2],[3],[4],[5],[6],[7],[8] в края на 2005 година общата задлъжнялост надхвърля 67 млрд. лв. В края на 2006 година, задълженията са 81 млрд. лв. В сравнение с 2006г. увеличението през 2007 година е над 35 млрд.лв.- 116 млрд. лв. След рекордния ръст през 2007 г., през 2008 г. и особено през 2009 г. се наблюдава спад в темпа на нарастване на задълженията. През 2008 година - 148 млрд. лв., а през 2009 година- 157 млрд. лв. Спадането на темпа на нарастване на задълженията през 2010 г. се дължи преди всичко на спадналата инвестиционна активност на предприятията от нефинансовия сектор - 158 млрд. лв. След спада на темпа на растеж на задълженията през 2010 г. през 2011 г. отново се регистрира нарастване - 163 млрд.лв. Задълженията през 2012 година надхвърлят 168 млрд.лв., което е с 5.6 млрд. лв. повече спрямо 2011 г. и 2.5 пъти повече спрямо 2005 г. Тенденцията на нарастване на задълженията показва, че икономическата среда продължава да бъде твърде неблагоприятна и поставя икономиката ни в много рискова ситуация. Измененията в общата фирмена задлъжнялост за периода 2005г. – 2012г. са обобщени и представени на фигура 1.

Фиг. 1. Изменение на общата фирмената задлъжнялост в периода 2005г. -2012г (в млрд.лв.)

Финансовата задлъжнялост на нефинансовите предприятия в България отбелязва непрекъснат и устойчив тренд на увеличение от 2005 г. насам. Най- големите увеличения на фирмената задлъжнялост се случват преди началото на икономическата криза, когато всъщност е пика на инвестиционната активност. Най-сериозното увеличение е през 2007 г., когато задълженията на нефинансовите предприятия нарастват с почти 50% (49,78%) на годишна база. През 2006 г. и 2008 г. ръстът е почти еднакъв, респективно 20.87% и 21.78%.[1],[2],[3],[4]. Този взрив на задлъжнялостта свидетелства, че икономическият ръст в

страната в годините преди кризата е бил много неустойчив, като най-вероятно разрастването на фирмената активност не е съответствало на управленските способности на мениджърския състав на една немалка част от бизнеса. Задоволяването на необходимостта от ресурс, поради непремереното бързо темпо на фирмен растеж, е било от една страна за сметка на ликвидността на фирмите, а от друга, за сметка на банковото кредитиране.

От началото на икономическата криза през 2009 г. се наблюдава застой (дори спад) в темповете на растеж на задълженията към финансови институции. От 20-50% ежегоден ръст в периода 2005-2008 г. темповете спадат до 1-5% годишно в периода 2009-2012 г., като се наблюдава по-голям спад при дългосрочните (инвестиционните) кредити. Тези тенденции се запазват и през 2012 г., когато задълженията към финансови институции намаляват с 0.4 млрд.лв. (-0.8%) спрямо 2011 г., основно заради намаление на дългосрочните задължения (-1.5%) и лек ръст при краткосрочните задължения (0.4%). Влошените финансови резултати на предприятията и обезценяването на обезпеченията доведе до затягането на банковите условия за дългосрочно финансиране, а оттам – до спад в инвестициите. Паралелно с това е налице и голям дял на проблемните кредити (25% към края на 2012 г.), което поставя сериозни въпроси относно увеличението на риска в икономиката. Точен индикатор за този повишен риск е незначителното намаление на лихвените проценти по кредитите в последните месеци [1],[2],[3],[4],[5],[6],[7],[8].

Най-големите задължения са в дейностите : строителство, производство на храни напитки и тютюневи изделия, транспорт и съобщения, хотели и ресторанти, търговия, операции с недвижими имоти, производство и разпределение на електроенергия, газ и вода, металургия и производство на метални изделия. През 2007 и 2008 година се наблюдава драстичен прираст на задълженията. Икономическата среда е твърде неблагоприятна, вследствие и на рязкото увеличаване на цената на банковото кредитиране. Повишават се средните нива на лихвените проценти по кредитите до 11.2%. Допълнително към тази цена следва да се добавят около 3% за разходи за гаранции, застраховки, такси за разглеждане и обслужване и други. Спадането на темпа на нарастване на задълженията през 2009г. и 2010 г. се дължи преди всичко на спадналата инвестиционна активност на предприятията от нефинансовия сектор, измерена чрез разходите за придобиване на дълготрайни материални активи. През 2011г и 2012 г се наблюдава застой, дори спад в темпа на растеж на задълженията. Обобщение на размера на задълженията по дейности в периода 2005г. – 2012г. е представено в таблица 1. Данните, на база на които е изготвено обобщението, са взимствани от доклади на Българска стопанска камара [1],[2],[3],[4],[5],[6],[7],[8].

Таблица 1

Размер на задълженията(в млрд.лв.) по дейности в периода 2005г. – 2012г.

Дейност	2005г.	2006г.	2007г.	2008г.	2009г.	2010г.	2011г.	2012г.
Строителство	5.3	8.4	14.1	21.6	22.6	20.3	18.7	17.8
Производство на храни напитки и тютюневи изделия	4.5	5.2	6.2	-	6.4	6.2	6.1	-
Транспорт и	4.4	7.9	12.3	14.4	13.4	13.3	14.2	13.7

съобщения								
Hotели и ресторанти	3	-	-	3.5	-	5.4	5.5	5.4
Търговия	-	22.3	-	37.6	34.6	34.2	35.7	37.2
Операции с недвижими имоти	-	9	18.7	19.3	21.9	23.6	25.2	25.1
Производство и разпределение на електроенергия, газ, вода	-	5	6.7	9.1	10.3	11.3	13	-
Металургия и производство на метални изделия	-	4	5.2	5.2	7.3	7.9	4.9	-

Изследването на задълженията според вида на кредиторите (доставчици, банки и други финансови предприятия, предприятия от група, свързани с асоциирани и смесени предприятия, облигационни заеми, персонал, осигурителни задължения, данъчни и други задължения) показва, че относителните дялове са претърпели съществени изменения, видно от таблица 2. Информацията, представена обобщено в таблица 2, е на база изнесените данни в докладите на Българска стопанска камара [1],[2],[3],[4],[5],[6],[7],[8].

Таблица 2

Размер на задължения на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката по вид кредитор (млн.лв.)

Вид кредитор	2005г.	2006г.	2007г.	2008г.	2009г.	2010г.	2011г.	2012г.
Доставчици и клиенти	18 128	22 505	29 000	29 054	30 582	30 083	30 590	31 162
Банки и финансови организации	14 926	19 336	29 592	52 505	46 392	46 502	48 867	48 469
Свързани предприятия	13 404	15 019	24 401	33 321	34 850	37 021	38 491	40 414
Данъчни задължения	3 017	3 079	4 072	3 902	3 825	4 022	3 539	3 839
Търговски заеми	3 523	4 052	6 548	-	-	-	-	-
Персонал	1 250	1 375	1 458	1 729	1 869	1 884	1 931	2 019
Социално осигуряване	694	660	645	760	899	947	1 018	1 072
Провизии	287	323	645	-	-	-	-	-

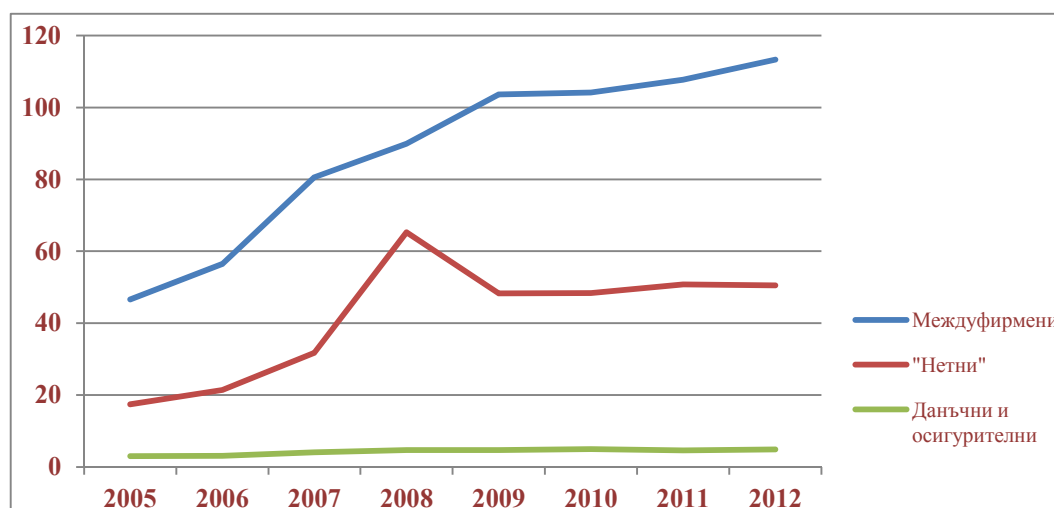
Облигационни заеми	306	1 323	1 309	2 778	2 083	2 157	1 483	1 594
По полици	-	-	-	-	759	324	292	283
Аванси	-	-	-	-	6 805	5 619	5 655	6 026
Други	11 486	13 334	18 755	27 534	28 543	29 067	31 213	33 821

Изследвайки структурата на задълженията констатираме, че основната част са междуфирмени задължения. В общия обем на задълженията те заемат 60% - 70 % . Спрямо 2005г., през 2012 година най-голям ръст се отчита при задълженията към финансови предприятия (над 2.2 пъти), следвани от междуфирмените задължения (1.4 пъти). Задълженията към персонала нарастват с 62%, а данъчно-осигурителните с 32%. Обобщена информация относно размера на задълженията по структура е представена в таблица 3. Изменението на задълженията на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката по структура е представено на фигура 2.

Таблица 3

Размер на задължения по структура (млрд.лв.)

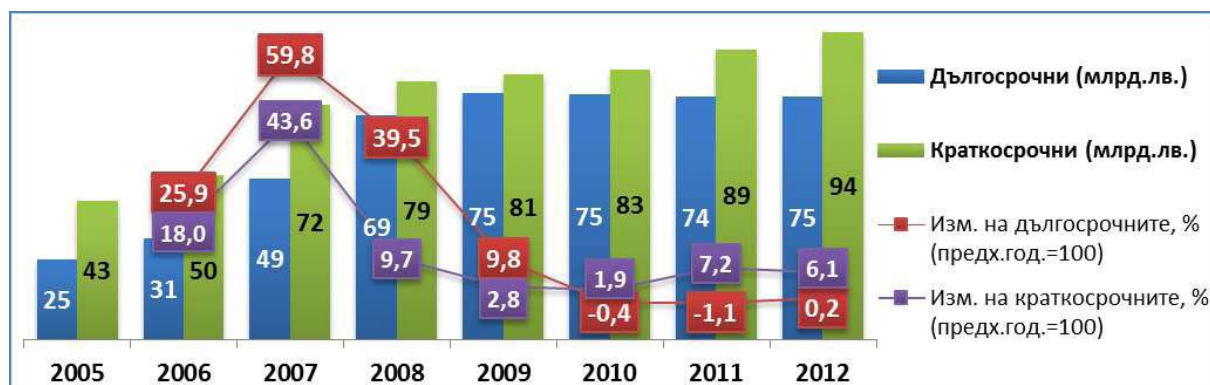
Структура на задълженията	2005г.	2006г.	2007г.	2008г.	2009г.	2010г.	2011г.	2012г.
Междуфирмени	46.6	56.5	80.6	89.9	103.6	104.2	107.7	113.3
„Нетни“	17.4	21.4	31.7	65.3	48.3	48.4	50.8	50.5
Данъчни и осигурителни	3.0	3.1	4.1	4.7	4.7	5.0	4.6	4.9

Фиг. 2. Изменение на задълженията по структура в периода 2005г. – 2012г.

През периода 2005г. - 2009 г. краткосрочните задължения (до 1 г.) и дългосрочните задължения (над 1 год.) нарастват с много големи темпове. Намалява делът на дългосрочните задължения през 2009г. - 2012г., които са с инвестиционен характер, дори бележат спад.

Ръстът на краткосрочните задължения е с 5.4 млрд.лв. (6.1%) през 2012 г. спрямо 2011 г. Той показва, че дейността на нефинансовите предприятия се затруднява от недостатъчните оборотни средства, с които те обслужват производствената си дейност. Положителна тенденция е намалението с 5.5% на дългосрочните задължения към доставчици, както и тези към свързани предприятия (-3.5%). В същото време, налице е сериозно нарастване на краткосрочните задължения към свързани предприятия, което е сигнал за счетоводно укриване на обороти. Изменението на задълженията на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката, според техния вид срочност е представено на фиг. 3 [8].

Фиг. 3. Задължения според срока

Независимо от преодоляването на тенденцията на ръст на задълженията на държавата и общините към бизнеса с различни инструменти, вкл. с определен дисконт, размерът на тези задължения е много висок, особено в сравнение с периода 2005г.- 2008 г.

Проучените данни показват и една добра новина за развитието на българския бизнес. Повишава се финансовата култура и компаниите започват по-внимателно да проучват своите контрагенти, макар и процентът да е все още нисък - около 30 на сто. 70% от тях обаче правят това само в интернет, където информацията може да бъде изкривена. 23% от фирмите изискват препоръки и около 10% купуват кредитни отчети, за да проверят финансовото състояние на своите клиенти.

Извършеното проучване затвърждава тезата за високи нива на фирмената задължнялост. Тази огромна задължнялост всъщност говори, че в близките години предприятията няма да са в състояние да акумулират толкова ликвиден ресурс, който да им позволи да намалят своите задължения. Това от своя страна ще оказва натиск върху икономическото развитие на страната, тъй като от една страна ще ограничава инвестиционната активност в икономиката, а от друга страна ще оказва много сериозен натиск върху държавата и нейните органи, включително и корупционен, за предоставяне от нейна страна на свеж финансов ресурс чрез системата на обществените поръчки. Затъналият в дългове бизнес, натрупаните лоши кредити в банковата система, драстично намалелите чуждестранни инвестиции в страната и продължаващите политически и социални турбуленции, превръщат държавата в почти единствен възможен източник на свеж финансов ресурс за бизнеса. Така се оказва, че ако държавата не предприеме драстични мерки за подобряване на бизнес средата в България, като същевременно се опита да ограничи влиянието на едрия бизнес върху нейните решения, облагодетелстващи само определени играчи, то перспективата пред българската икономика ще остане мрачна.

Присъединяваме се към предложенията на Българската стопанска камара за преодоляване на проблема „фирмена задлъжнялост“. Те са:

- улесняване на достъпа до правосъдие, включително чрез цялостно реструктуриране на тарифите за правораздаване, ускоряване на процедурите по несъстоятелност и включване на арбитражни клаузи в търговските договори,

- подобряване на финансовата дисциплина на държавата и общините, включително коректно транспониране на директивата срещу забавените плащания, ускорено връщане на ДДС, изграждане на публичен регистър за дължимите ДДС и акцизи и въвеждане на „данъчна ваканция“ за фирмите, които имат просрочени вземания от държавата и общините;

- изграждане на клирингова къща за изчистване на междуфирмени задължения (включително с възможности за факторинг) с капитал, предоставен от Държавния бюджет, от банките или чрез публично-частно партньорство.

Благодарности:

Настоящият доклад е частично финансиран от проект РД-08-249/14.03.2014 г., параграф „Научни изследвания“ на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

ЛИТЕРАТУРА

1. URL: <http://www.bia-bg.com/analysis/101>
2. URL: <http://www.bia-bg.com/analysis/95>
3. URL: <http://www.bia-bg.com/analysis/102>
4. URL: <http://www.bia-bg.com/analysis/186>
5. URL: <http://www.bia-bg.com/analysis/259>
6. URL: <http://www.bia-bg.com/analysis/278>
7. URL: <http://www.bia-bg.com/analysis/364>
8. URL: <http://www.bia-bg.com/analysis/376>
9. URL: <http://www.jvoynov.com/>
10. URL: <http://www.investor.bg/biudjet-i-finansi/333/>